

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kannasoja, Sirpa; Ruonakangas, Santra; Närhi, Kati; Rantamäki, Niina; Kokkonen, Tuomo

Title: Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kannasoja, S., Ruonakangas, S., Närhi, K., Rantamäki, N., & Kokkonen, T. (2022). Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina. In E. Liukko, H. Muurinen, T. Kokkonen, & V. Santalahti (Eds.), *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö* (pp. 39-50). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti / Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 1/2022.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-790-6>

Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina

SIRPA KANNASOJA, SANTRA RUONAKANGAS, KATI NÄRHI,
NIINA RANTAMÄKI JA TUOMO KOKKONEN

Johdanto

Keskustelu rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen tärkeydestä on lisääntynyt rakenteellisen sosiaalityön tullessa omalla pykälällään osaksi sosiaalihuoltolainsäädäntöä. Kuitenkin empiiristä tutkimukseen perustuvaa tietoa rakenteellisesta sosiaalityöstä, sen sisällöistä, käytännöistä ja toteutumisesta on olemassa hyvin vähän. Tartuimme Jyväskylän yliopistossa tähän tiedon tarpeeseen tutkimalla rakenteellista sosiaalityötä Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli tulevaisuuden sosiaali- ja terveystalvakuissa -hankkeessa (MoRa). (Ks. <http://r.jyu.fi/morahanke>.)

MoRa-hanke on sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama hanke. Kiinnostuksen kohteemme on, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan julkisessa sosiaalityössä, mitkä ovat työtä estävät ja mahdollistavat tekijät sekä millaiset ovat rakenteellisen sosiaalityön tulevaisuudennäkymät. Tässä artikkelissa kuvailemme rakenteellisen sosiaalityön toteutumista johtavien ja asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta tarkasteltuna. Emme rajaa sosiaalityöntekijöiden toteuttamaa rakenteellista sosiaalityötä ainoastaan julkisessa sosiaalityössä tehtäväksi työksi, vaan ajattelemme, että sosiaalityöntekijät voivat toteuttaa sitä myös vapaa-aikanaan kansalaisvaikuttamisen keinoin.

Rakenteellinen sosiaalityö ja sen tavoitteet

Rakenteellisen sosiaalityön käsitteellistämässä ja käsitteiden operationalisoimisessa olemme hyödyntäneet Anneli Pohjolan (2011; 2014) jäsenmystä. Pohjola jakaa rakenteellisen sosiaalityön sen tehtäväalueiden ja tavoitteiden mukaisesti neljään osa-alueeseen tietotyöksi, strategiastyöksi, inkluusiotyöksi ja oikeudenmukaisuustyöksi.

Rakenteellisessa sosiaalityössä tieto on keskeisessä roolissa. Ollakseen sosiaalisesti kestävä, sosiaalityön toiminnan ja kehittämisen tulee perustua analysoituun tietoon. Pohjola (2011) jakaa tietotyön tiedon tuottamiseen ja tiedon välittämiseen. Tieto, jota tuotetaan kansalaisten sosiaalisista olosuhteista, hyvin- ja pahoinvoinnin kysymyksistä sekä palveluiden kohtaantoon ja toimivuuteen liittyvistä tekijöistä, muodostaa rakenteellisen sosiaalityön tietoperustan. Tietoa tuotetaan muun muassa käytännön tutkivan työn, alueellisen ja paikallisen tiedon sekä tieteellisen tutkimuksen avulla. Yhteiskuntakriittisen tiedon tuottamisen tavoitteena on epäkohtien osoittaminen ja yhteiskunnan omatunnon vahvistaminen. Sosiaalityössä tuotettua tietoa välitetään julkisuustyön avulla muun muassa kansalaisille ja päättäjille.

Strategiatyö jakautuu visioivaan, ennakoivaan, kehittävään ja reformistiseen työhön. Sen tavoitteena on hyvinvointipalveluiden ja sosiaalityön suunnitelmallinen edistäminen sekä yhteiskuntapolitiikkaan että lainsäädäntöön vaikuttaminen. Uudistava työskentely edellyttää ennakoivaa ja strategista näkemystä siitä, miten kansalaisten hyvinvointia ja elinolosuhteita sekä eri väestöryhmien välistä tasa-arvoa voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tukea. Käytännössä strategiatyö konkretisoituu muun muassa hyvinvointistrategioihin vaikuttamiseen yhteistyössä kansalaisten, järjestöjen sekä erilaisten ammatillisten toimijoiden kanssa. (Pohjola 2011.)

Inklusiotyön, jonka Pohjola (2011) jakaa edelleen yhteisö- ja osallisuustyöhön sekä verkostoituvaan työhön, tavoitteena on kansalaisten osallisuuden, yhtenäisyyden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen. Inklusiotyön tavoitteena on toisaalta tukea sosiaalisen tuen mahdollistavien yhteisöjen toimintaa ja toisaalta taas hyödyntää yhteisöjen ja järjestöjen kumppanuutta yhteiskunnallisten hyvinvointitoimintojen rakentamisessa.

Oikeudenmukaisuustyötä, jonka tavoitteena on sosiaalisten oikeuksien edistäminen, Pohjola (2011) lähestyy eettisen työn ja hyvinvointivastuun kautta. Sitä toteutetaan arvo- ja moraalikeskustelussa, perusoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien seuraamisessa, yhteiskunnan julkisten hyvinvointipalveluiden ja hyvinvointipolitiikan edistämässä sekä eri väestöryhmien hyvinvoinnin tasa-arvon esille nostamisessa. Vaikka Pohjola liittyy eettisyyden vahvimmin juuri oikeudenmukaisuustyöhön, hän korostaa, että eettisyys on koko sosiaalityön perusta, ja siksi se läpäisee myös muita rakenteellisen sosiaalityön osa-alueita. Yhtä lailla Pohjolan mukaan rakenteellisen sosiaalityön kaikkia tehtäväalueita läpäisee sosiaalipoliittinen työ ja johtamistyö. Sosiaalipoliittisesti orientoitunut työ pohjaa yhteiskuntatieteelliseen näkemykseen ja toimintaan. Johtamistyön tehtävänä on turvata rakenteellisen sosiaalityön toimintamahdollisuudet.

Rakenteellinen sosiaalityö mielletään yleisesti vaikuttamistoiminnaksi, jonka tavoitteena on saada laaja-alaista muutosta yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa rakenteissa. Bob Mullaly (2007) näkee yhteiskunnallisten rakenteiden muodostuvan kolmessa tasossa. Ensimmäinen taso eli perusrakenteet, joille kaikki muut tasot rakentuvat, muodostuu näkymättömistä ideologioista, arvoista ja uskomusjärjestelmistä. Toisen tason muodostavat sosiaaliset instituutiot, kuten sosiaalipolitiikka ja hyvinvointipalvelut. Kolmas taso rakentuu sosiaalisista suhteista. Mullalyn (2007) mukaan sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää toiminnan kohdistamista kaikkiin tasoihin.

Rakenteellisen sosiaalityön toiminnan operationalisoimisessa olemme hyödyntäneet Mullalyn (2007) ajattelua kiinnittäen rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet eri tasoilla tapahtuvaksi tavoitteelliseksi toiminnaksi. Inklusiotyö toteutuu kasvokkaisissa suhteissa, kun strategiatyö on toimintaa sosiaalisissa instituutioissa. Strategiatyön tavoitteena on vaikuttaa nimenomaan instituutioihin, mukaan lukien niihin, joissa sosiaalityöntekijät itse toimivat. Sen sijaan oikeudenmukaisuustyön ajattelemme jossain määrin irrottautuvan sosiaalisista ja institutionaalisista suhteista. Tällöin vaikuttamisen kohteena on ideologia arvoineen ja uskomusjärjestelmineen, siten oikeudenmukaisuustyön kuulijoiksi ja keskustelijoiksi paikantuvat kansalaiset. Tietotyö kiinnittyy olennaisesti inklusiotyöhön, strategiatyöhön ja oikeudenmukaisuustyöhön tuottaen tietoa rakenteellisen sosiaalityön käyttöön. Näin rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena kokonaisuudessaan on oikeudenmukaisuuden ja eriarvoisuuden vähentäminen ja siten kansalaisten hyvinvoinnin tukeminen.

Aineisto ja sen analysointi

Aineiston kerääminen ja kyselyyn vastanneet

Saadaksemme kuvan rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta kysyimme sosiaalityöntekijöiltä, millaista sekä miten paljon tai usein he tekevät rakenteellista sosiaalityötä. Kyselyn kohdejoukkoon kuuluivat sosiaalityöntekijän kelpoisuuden tai niin kutsutun sijaiskelpoisuuden omaavat julkisen sektorin sosiaalityön asiakas- ja kehittämistehtävissä työskentelevät sosiaalityöntekijät ja johtavat sosiaalityöntekijät. Jokaisesta Suomen kunnasta ja kuntayhtymästä haettiin tutkimuslupaa 29.3.2021 alkaen. Tutkimusluvassa ilmoitettuun aineistonkeruun päättymisajankohtaan eli 30.6.2021 mennessä myönteisen tutkimuslupapäätöksen oli tehnyt 122 kuntaa ja kuntayhtymää, jotka edustavat yhteensä 88 prosenttia Suomen väestöstä väkilukuun suhteutettuna. Yksi suuri kaupunki antoi myönteisen päätöksen, mutta vain yhden sosiaalityön tehtäväalueen osalta. Kielteisen päätöksen teki viisi kuntaa, jotka edustavat vajaata prosenttia väestöstä. Lopuista kunnista ei tullut tutkimuslupapäätöstä.

Myönteisen tutkimuslupapäätöksen tehneitä kuntia ja kuntayhtymiä lähestyttiin lähettämällä kirjaamoihin sekä tutkimusluvan myöntäneelle viranomaiselle ja kunnan nimeämälle yhdyshenkilölle pyyntö välittää kyselylomakelinkki saatteineen tutkimuksen kohderyhmään kuuluville henkilöille. Suurempien kuntien ja kuntayhtymien osalta saatekirje kyselylinkkeineen lähetettiin myös suoraan sosiaalityöntekijöille ja johtaville sosiaalityöntekijöille, sikäli kun heidän yhteystietonsa olivat saatavilla organisaatioiden Internet-sivuilla. Lisäksi pyyntö osallistua tutkimukseen esitettiin Facebookin Sosiaalityön uraverkosto -ryhmässä, ja Sosiaalialan ammattijärjestö Talentia välitti kutsua Facebook-sivustonsa ja kohdennetun sähköpostiviestin välityksellä. Kutsua tutkimukseen osallistumisesta jaettiin myös sosiaalialan osaamiskeskusten viestinnän kautta kohdejoukkoon kuuluville.

Aineistonkeruu toteutui 10.5.–25.8.2021. Kyselyyn vastasi 596 vastaajaa. Aineistosta poistettiin vastaajat (n = 11), jotka eivät työskennelleet julkisessa sosiaalityössä sekä vastaajat, joilla ei ollut kyselyn kohdennuksen mukaista sosiaalityöntekijän kelpoisuutta tai sijaiskelpoisuutta. Näin ollen lopullinen analyysiin mukaan otettujen vastaajien määrä on 585.

Vastaajista 68 prosenttia (n = 396) tekee asiakastyötä ilman esihenkilövastuuta, ja 32 prosenttia (n = 189) toimii johtavina sosiaalityöntekijöinä. Johtaviin sosiaalityöntekijöihin lukeutuvat ne vastaajat, joiden tehtäviin sisältyy säännöllisesti tai joskus toisten työn tai tiimien johtamista sekä ne muutamit vastaajat, jotka työskentelevät kehittämis- ja projekti-tehtävissä. Tutkimukseen osallistuneista 92 prosentilla on muodollinen sosiaalityöntekijän kelpoisuus, muilla opinnot ovat edenneet vaiheeseen, joka mahdollistaa työskentelyn sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti korkeintaan yhden vuoden ajan. Vastaajista 23 prosenttia työskentelee lastensuojelussa, 20 prosenttia aikuis- tai asumissosiaalityössä, 10 prosenttia terveys- tai päihdesosiaalityössä, 9 prosenttia lapsiperheiden sosiaalityössä, 8 prosenttia vammaissosiaalityössä ja loput muilla sosiaalityön tehtäväalueilla.

Suurin osa tutkimukseen osallistuneista on naisia (93 %). Vastaajien keski-ikä on 47 vuotta. Sosiaalityön työkokemusta vastaajille on kertynyt keskimäärin 14 vuotta ja muuta sosiaalialan työkokemusta 7 vuotta. Suurin osa työskentelee toistaiseksi voimassa olevassa työ- tai virkasuhteessa (83 %). Vastaajien selkeä enemmistö (66 %) työskentelee kunnissa. Kuntayhtymissä työskentelee 32 prosenttia ja sairaanhoitopiireissä

kaksi prosenttia. Vajaalla puolella (43 %) työpaikka sijaitsee suurissa yli 100 000 asukkaan kunnissa tai kuntayhtymissä, 21 prosenttia työskentelee 50 001–100 000 asukkaan ja 28 prosenttia 10 001–50 000 asukkaan kunnissa tai kuntayhtymissä. Loput seitsemän prosenttia vastaajista työskentelee alle 10 000 asukkaan kunnissa.

Julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrästä ei pidetä rekisteriä, joten tutkimuksen perusjoukosta ei ole tarkkaa käsitystä. Aineiston edustavuutta tarkasteltaessa voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneiden määrä suhteutettuna väkilukuun vastaa väestön suhdetta suomalaisissa maakunnissa. Vastaajat edustavat arvioilta noin 12 prosenttia julkisessa sosiaalityössä työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä (N = 4677) (Vuorijärvi, Raappana, Kinnunen & Kostamo-Pääkkö 2018).

Muuttujakuvaukset ja analyysimenetelmät

Pohjolan (2011; 2014) jaottelun pohjalta olemme faktorianalyysin avulla jakaneet rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet eli tietotyön, strategiatyön, inklusiotyön ja oikeudenmukaisuustyön edelleen pienempiin kokonaisuuksiin niiden sisältöjä ilmentävän toiminnan mukaisesti. Tietotyön osa-alueen olemme jakaneet tiedon saamiseen, tiedon tuottamiseen ja tiedon välittämiseen. Tiedon saamista ja tiedon välittämistä mittaavat summamuuttujat ilmentävät, miltä tahoilta tai lähteistä sosiaalityöntekijät saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä tai vastaavasti, mille tahoille tai lähteille sosiaalityöntekijät välittävät tätä tietoa. Tiedon saamisen sekä tiedon välittämisen tahot ja lähteet olemme nimenneet seuraavasti: asiantuntijalähteet, tiedotusvälineet, yhteistyöverkosto, sosiaali- ja potilasasiamiehet, johto, kansalaistoimijat sekä valvontaviranomaiset. Tiedon tuottamista mittaavat summamuuttujat, eli yhteiskuntarakennetieto sekä palvelujärjestelmä- ja asiakastieto, kuvaavat sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden tuottaman tiedon sisältöä.

Inklusiotyön toteutumista mittaavat summamuuttujat olemme nimenneet valtaistamistyöksi, yhteistyötyöksi, osallistavaksi kehittämistyöksi ja tietoisuustyöksi, ja strategiatyön summamuuttujat sosiaalipoliittiseksi työksi, reformityöksi ja kansalaisvaikuttamiseksi. Oikeudenmukaisuustyön summamuuttujat ja yksittäiset muuttujat kuvaavat keinoja, joilla pyritään herättämään keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista. Olemme nimenneet ne kehittämis- ja tutkimustoiminnaksi, kirjoittamiseksi, haastatteluiden antamiseksi, kansalaisaktivismiksi ja järjestötoiminnaksi.

Rakenteellisen sosiaalityön toteutumista mittaavat summamuuttujat saavat arvoja yhden ja viiden välillä. Tiedon saamiseen ja tiedon välittämiseen sisältyvien muuttujien osalta arvot ovat 1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon ja 5 = erittäin paljon. Tiedon tuottamiseen, inklusiotyöhön ja strategiatyöhön sisältyvien muuttujien osalta arvot ovat 1 = en koskaan, 2 = harvoin, 3 = silloin tällöin, 4 = usein ja 5 = jatkuvasti. Oikeudenmukaisuustyön muuttujien osalta arvot ovat 1 = en koskaan, 2 = 1–3 kertaa kolmessa vuodessa, 3 = 4–6 kertaa kolmessa vuodessa, 4 = 7–9 kertaa kolmessa vuodessa ja 5 = 10 kertaa tai useammin kolmessa vuodessa. Mitä suurempi arvo, sitä useammin muuttujan mittaama toiminta toteutuu.

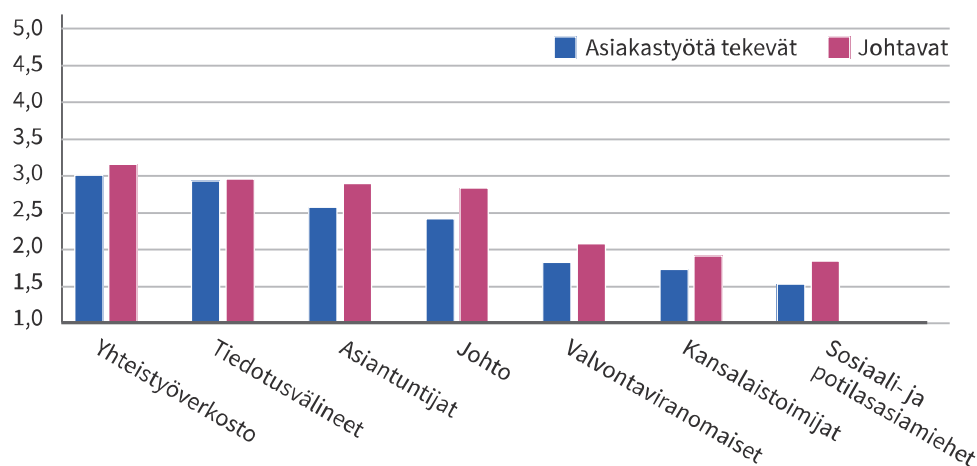
Käytämme analyysimenetelmänä t-testiä asiakastyötä tekevien ja johtavien sosiaalityöntekijöiden arvioiden vertaamiseen rakenteellisen sosiaalityön toteutumisessa. Tulokset kuvaamme keskiarvoina ja prosentteina.

Tulokset

Rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä ja toteuttamisesta on kiinnostunut 92 prosenttia johtavista ja 83 prosenttia asiakastyötä tekevistä sosiaalityöntekijöistä ($p = .001^1$). Kiinnostus on sitä voimakkaampaa, mitä vähemmän vastaajalla on aikaa valmistumisesta ($p < .001$) ja mitä vähemmän on kokemusta sosiaalityöstä ($p < .001$).

Tiedon saaminen on rakenteellisen sosiaalityön perusehto: ilman eri tahoilta tai lähteistä saatua tietoa on vaikea edistää oikeudenmukaisuutta, vähentää eriarvoisuutta sekä tukea kansalaisten hyvinvointia. Eniten tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä asiakastyötä tekevät ja johtavat sosiaalityöntekijät saavat asiakkailta ja heidän yhteistyöverkostoiltaan (A/ka. = 3,0; J/ka. = 3,2; $p = .046$) sekä tiedotusvälineiltä (A/ka. = 2,9; J/ka. = 2,9; ns). Vähiten tietoa sosiaalityöntekijät saavat asiantuntijoilta, omalta johdoltaan, valvontaviranomaisilta, erilaisilta kansalaistoimijoilta sekä sosiaali- ja potilasasiamiehiltä. Näistä lähteistä johtavat sosiaalityöntekijät saavat enemmän tietoa kuin asiakastyötä tekevät ($p \leq .001-.003$). (Ks. kuvio 1.)

Tiedon saaminen

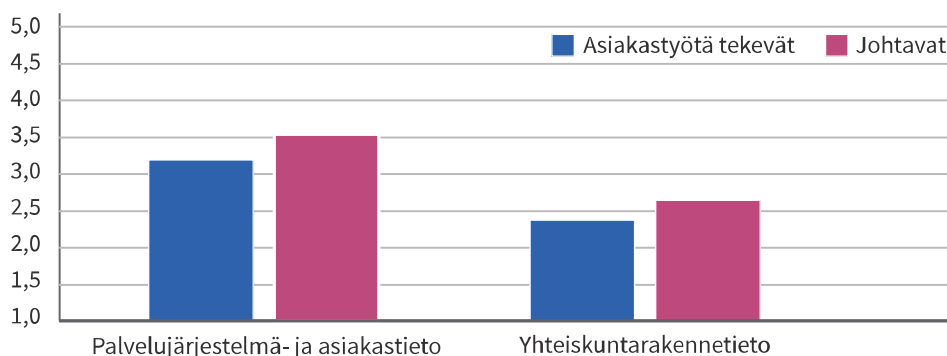
Asteikko: 1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon ja 5 = erittäin paljon

Kuvio 1. Tiedon saaminen

¹ Tekstissä käytetyt lyhenteet: A = Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät; J = Johtavana sosiaalityöntekijänä toimivat; ka. = keskiarvo; p = tilastollisen merkitsevyyden osoittava arvo; ns = tilastollisesti ei merkitsevä tulos

Sosiaalityöntekijät tuottavat tietoa sekä asiakastyön että johtamisen ja vaikuttamisen tarpeisiin erilaisista lähteistä saamansa tiedon pohjalta. Palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa sosiaalityöntekijät tuottavat sosiaalityön ja muiden palveluiden toimivuuteen liittyvistä ongelmista, palveluiden vaikutuksista, asiakkaiden tarpeiden yhteiskunnallisista yhteyksistä ja ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä. Yhteiskuntarakennetietoa tuotetaan asiakaspäätösten, lainsäädännön ja poliittisen päätöksenteon seurauksista, yhdyskuntarakennepalveluiden toimintaan liittyvistä epäkohdista ja syrjivistä toimintakulttuureista. Johtavat sosiaalityöntekijät tuottavat asiakastyötä tekeviä useammin palvelujärjestelmä- ja asiakastietoa (J/ka. = 3,5; A/ka. = 3,2; $p < .001$) sekä yhteiskuntarakennetietoa (J/ka. = 2,6; A/ka. = 2,4; $p < .001$). (Ks. kuvio 2.)

Tiedon tuottaminen

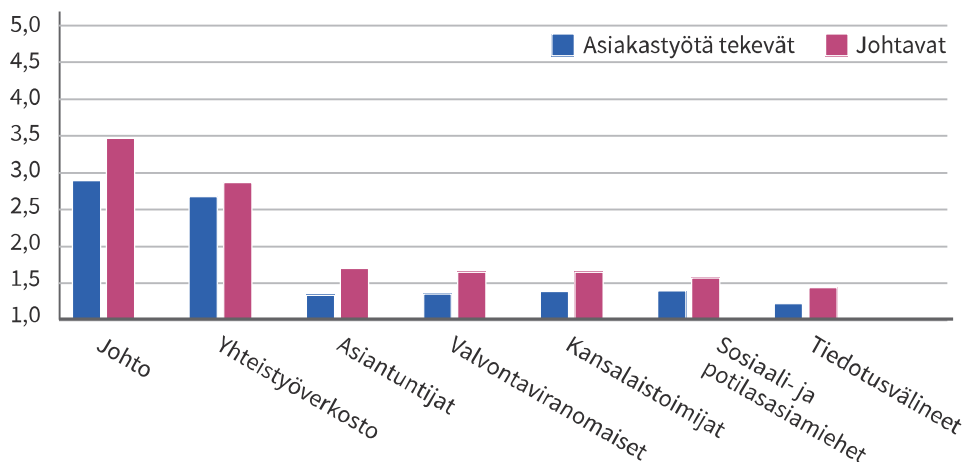

Asteikko: 1 = en koskaan, 2 = harvoin, 3 = silloin tällöin, 4 = usein ja 5 = jatkuvasti

Kuvio 2. Tiedon tuottaminen

Sosiaalityöntekijät välittävät tietoa sosiaalisista ongelmista, palveluissa havaituista epäkohdista ja päätösten seurauksista useimmiten omalle johdolle sekä asiakkaille ja heidän yhteistyöverkostoilleen, mutta hyvin vähän asiantuntijatahoille, valvontaviranomaisille, kansalaistoimijoille, sosiaali- ja potilasasiamiehille sekä tiedotusvälineille (ka. = 1,2–3,5). Johtavat välittävät tietoa enemmän kuin asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät ($p \leq .001$). (Ks. kuvio 3.)

Tiedon välittäminen

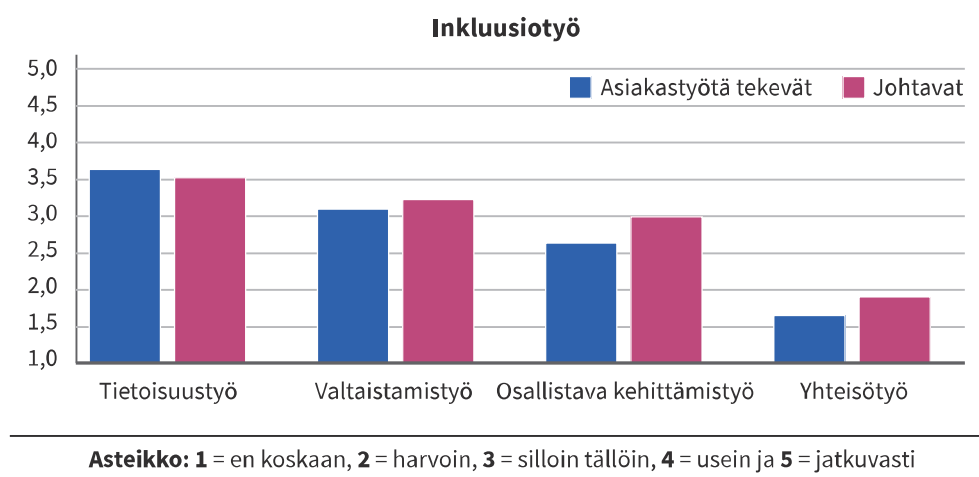
Asteikko: 1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon ja 5 = erittäin paljon

Kuvio 3. Tiedon välittäminen

Sosiaalityöntekijät toteuttavat inklusiiviyötä valtaistamistyön, osallistavan kehittämistyön, yhteistyön ja tietoisuustyön avulla. Valtaistamistyötä tehdään neuvomalla asiakkaita hakemaan tarvittaessa muutosta sosiaalihuollon päätöksistä tai antamaan palautetta sekä tekemään muistutus tai kantelu palveluissa havaitusta epäkohdasta tai kohdatusta epäasiallisesta kohtelusta. Sekä johtavat että asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät tekevät valtaistamistyötä lähes yhtä usein (J/ka. = 3,3; A/ka. = 3,1; ns). (Ks. kuvio 4.)

Osallistavaa kehittämistyötä sosiaalityöntekijät toteuttavat tekemällä kehittämistyötä asiakkaiden ja yhteistyöverkoston kanssa, puolustamalla yhdessä asiakkaiden kanssa heidän oikeuksiensa toteutumista, osallistamalla asiakkaiden tarpeita vastaavan ryhmämuotoisen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä pyrkimällä muokkaamaan vallitsevaa asenneilmapiiriä hyväksyvämmäksi. Yhteistyötä sosiaalityöntekijät toteuttavat tapaamalla kuntalaisia erilaisissa tilaisuuksissa tiedottaakseen palveluista ja ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä, jalkautumalla kohtaamaan kuntalaisia matalan kynnyksen kohtaamispaikoille, luomalla asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa oman asuinalueensa toimivuuteen sekä osallistamalla yhdyskuntarakenteiden kehittämiseen. Johtavat sosiaalityöntekijät tekevät osallistavaa kehittämistyötä (J/ka. = 3,0; A/ka. = 2,6; $p < .001$) sekä yhteistyötä (J/ka. = 1,9; A/ka. = 1,6; $p < .001$) useammin kuin asiakastyössä työskentelevät. Kokonaisuudessaan yhteistyötä tehdään kuitenkin vain harvoin. (Ks. kuvio 4.)

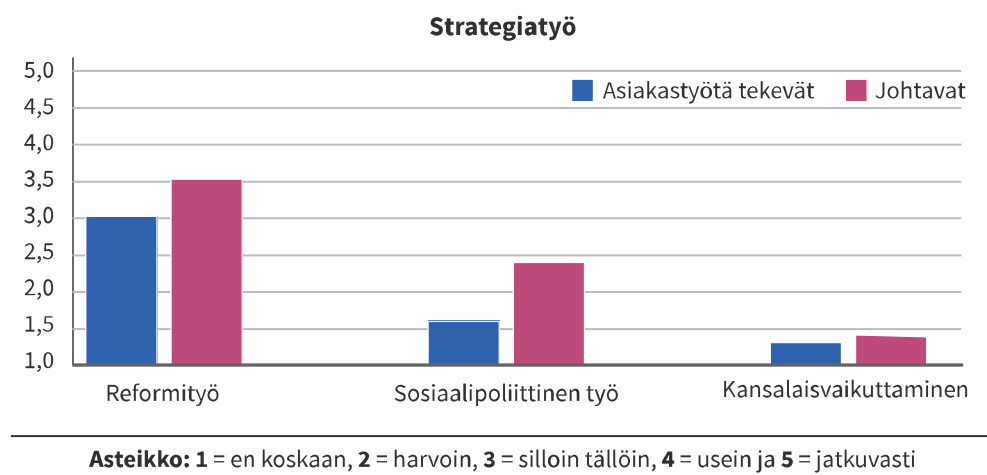
Tietoisuustyötä toteutetaan tiedottamalla asiakkaille erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista sekä käymällä keskustelua asiakkaiden kanssa heidän elämäntilanteidensa rakenteellisista syistä. Tietoisuustyötä inklusiiviyön muodoista tehdään kaikkein useimmiten, ajassa mitaten usein. Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät tekevät tietoisuustyötä johtavia useammin (J/ka. = 3,5; A/ka. = 3,6; ns), ero johtaviin ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää. (Ks. kuvio 4.)

Kuvio 4. Inklusiiviyö

Strategiatyötä sosiaalityöntekijät tekevät reformityön, sosiaalipoliittisen työn ja kansalaistoiminnan avulla. Reformityötä toteutetaan tekemällä ehdotuksia työyhteisön, sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön ja moniammatillisten tai monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi sekä tekemällä ehdotuksia uusien palveluiden järjestämiseksi tai etuisuuksien kohdentamiseksi. Sosiaalipoliittista työtä toteutetaan osallistamalla strategia-asiakirjojen ja lainsäädännön kehittämiseen, tekemällä kehittämis- ja muutosehdotuksia poliittisille päätöksentekijöille ja kunnan johtaville viranomaisille, tuottamalla sisältöä hyvinvointikertomuksiin, osallistamalla sosiaalisten vaikutusten ennakointi- ja arviointityöhön sekä olemalla kuultavana tai toimimalla sosiaalityön asiantuntijana. Myös sosiaalityössä käytettävien tietojärjestelmien kehittämiseen osallistuminen sisältyy strategiatyön sosiaalipoliittiseen työhön. Kansalaistoimintaa toteutetaan toimimalla kunnallispoliitikkona, aktiivisena jäsenenä kansalaisjärjestössä tai ammattijärjestössä sekä tekemällä kuntalaisaloitteita.

Strategiatyön osalta johtavat sosiaalityöntekijät tekevät reformityötä (J/ka. = 3,5; A/ka. = 3,0; $p < .001$) ja sosiaalipoliittista työtä (J/ka. = 2,4; A/ka. = 1,6; $p < .001$) tilastollisesti merkitsevästi useammin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Myös kansalaisvaikuttamista johtavat sosiaalityöntekijät (ka. = 1,4) tekevät useammin kuin asiakastyön tehtävissä työskentelevät (ka. = 1,3), mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. (Ks. kuvio 5.)

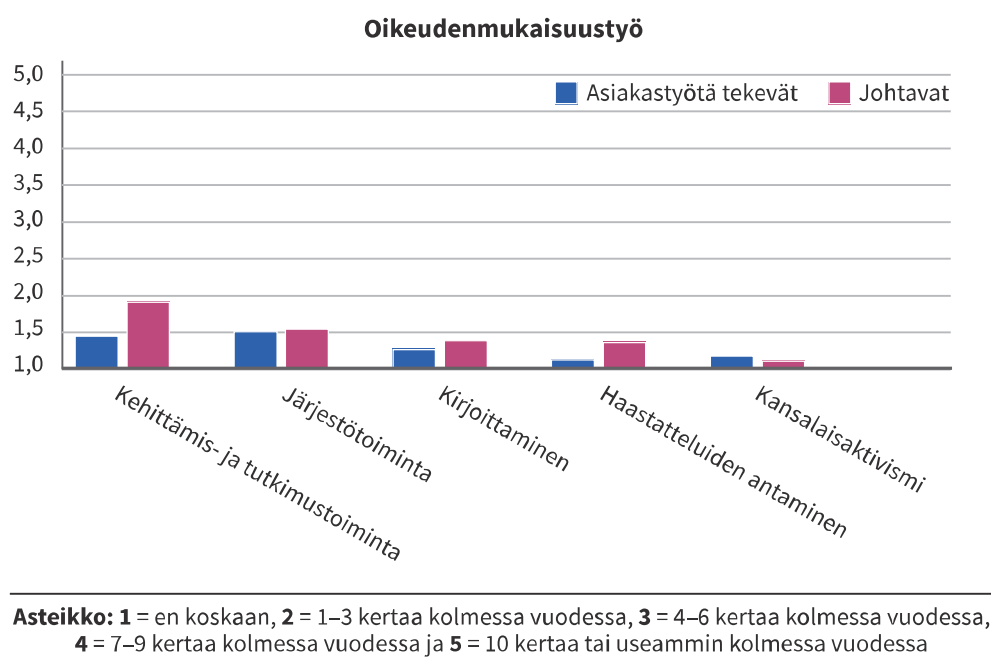

Kuvio 5. Strategiatyö

Oikeudenmukaisuustyö sisältää keinoja, joita sosiaalityöntekijät käyttävät herätellessään keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista. Puolustaessaan heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luodessaan kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista yhteiskunnallisista epäkohdista sosiaalityöntekijät hyödyntävät oikeudenmukaisuustyön välineinä kehittämis- ja tutkimustoimintaa, kirjoittamista, haastatteluja, kansalaisaktiivisuuksia sekä järjestötoimintaa. Kehittämis- ja tutkimustoimintaa toteutetaan toimimalla itse kehittämis- tai tutkimushankkeessa tai ideoimalla kehittämis- tai tutkimusaiheita yhdessä kehittäjien ja tutkijoiden kanssa sekä toimimalla kehittämis- tai tutkimushankkeiden informantteina. Myös puheenvuorojen pitäminen seminaareissa ja koulutuksissa lukeutuu kehittämis- ja tutkimustoimintaan. Järjestötoimintaan osallistuminen oikeudenmukaisuustyön keinona tarkoittaa tässä tutkimuksessa oikeudenmukaisuutta edistävien järjestöjen toimintaan osallistumista. Kirjoittaminen kattaa tieteellisten julkaisujen lisäksi sanomalehdissä sekä ammattijärjestöjen, kansalaisjärjestöjen sekä keskusliittojen lehdissä julkaistut kirjoitukset samoin kuin osallistumisen sosiaalisessa mediassa käytävään ammatilliseen keskus-

teluun. Haastattelut pitävät sisällään sanomalehti-, radio- ja televisiohaastatteluiden antamisen. Kansalaisaktivismilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa osallistumista mielenosoituksiin.

Rakenteellisen sosiaalityön osa-alueista oikeudenmukaisuustyötä tehdään kaikkein vähiten – jos lainkaan. Vahvimpana näyttäytyy osallistuminen kehittämis- tai tutkimushankkeisiin, mutta sitäkin tehdään vain 1–3 kertaa kolmessa vuodessa, johtavat useammin kuin asiakastyötä tekevät ($p < .001$). Seuraavaksi eniten sosiaalityöntekijät osallistuvat oikeudenmukaisuutta edistävän järjestön toimintaan (ns). Vielä edellisiä harvemmin käytössä olevia oikeudenmukaisuustyön keinoja ovat kirjoittaminen ja haastatteluihin osallistuminen. Silloin kun näitä hyödynnetään, se tapahtuu selkeästi useammin johtavien sosiaalityöntekijöiden toimesta ($p \leq .003$). Sen sijaan asiakastyössä toimivat sosiaalityöntekijät toteuttavat kansalaisaktivismia eli osallistuvat useammin mielenosoituksiin kuin johtavat ($p = .041$). (Ks. kuvio 6.) Huomionarvoista on, että eri osa-alueilla johtavista 23–88 prosenttia ja asiakastyössä työskentelevistä 44–83 prosenttia ei ollut kertaakaan viimeisen kolmen vuoden aikana hyödyntänyt oikeudenmukaisuustyön keinoja heräteläkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista. Esimerkiksi lähes puolet (40 %) johtavista sosiaalityöntekijöistä ei ollut osallistunut yhteenkään sanomalehti-, radio- tai televisiohaastatteluun viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kuvio 6. Oikeudenmukaisuustyö

Sosiaalityöstä saadun työkokemuksen määrä ei ole yhteydessä tietotyön määrään tai rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen useuteen. Sen sijaan kiinnostus rakenteellisen sosiaalityön sisältöjä ja toteuttamista kohtaan on yhteydessä ($p < .001$) tietotyöhön, inklusiotyöhön, strategiatyöhön ja oikeudenmukaisuustyöhön: mitä kiinnostuneempi vastaaja on rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä ja toteuttamisesta, sitä useammin hän tekee rakenteellista sosiaalityötä.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden toteuttamaa rakenteellista sosiaalityötä. Emme ole rajanneet rakenteellista sosiaalityötä ainoastaan julkisessa sosiaalityössä tehtäväksi työksi, vaan olemme tutkineet myös sitä, miten sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä kansalaistoimijan roolissa vapaa-ajallaan.

Tulosten perusteella sosiaalityöntekijöiden toteuttamassa rakenteellisessa sosiaalityössä korostuu asiakkaaseen ja häntä ympäröivään palvelujärjestelmään liittyvä tiedon tuottaminen. Sosiaalityöntekijät analysoivat ja nostavat esiin asiakastyössä tunnistamia epäkohtia ja välittävät tätä tietoa eteenpäin enimmäkseen oman organisaationsa johdolle sekä yhteistyöverkostolle. Inklusiotyön tekeminen painottuu selkeästi tietoisuustyöhön sosiaalityöntekijöiden käydessä keskusteluita asiakkaidensa kanssa yksilöiden elämäntilanteiden yhteiskunnallisista syistä. Sen sijaan kuntalaisten pariin jalkautuvaa yhteistyötä ja kuntalaisia osallistavaa kehittämistyötä tehdään hyvin vähän. Strategiatyöhön sisältyvä palveluiden ja sosiaalityön suunnitelmallinen kehittäminen toteutuvat vahvimmin sosiaalityön ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen sekä palveluiden kehittämisenä sosiaalipoliittisen vaikuttamisen jäädessä vähäiseksi. Vapaa-ajalla toteutettava kansalaisvaikuttaminen on hyvin niukkaa. Samoin oikeudenmukaisuustyöhön sijoitettava julkiseen keskusteluun osallistuminen jää hyvin olemattomaan rooliin.

Minna Kivipelto (2021) on todennut yliopistojen opinnäytetöiden sekä rakenteellista sosiaalityötä käsittelevien selvitysten ja raporttien pohjalta, että rakenteellisen sosiaalityön toimintatavat näyttävät painottuvan tietotyöhön muiden rakenteellisen sosiaalityön sisältöjen jäädessä vähäisemmälle huomiolle. Kyselyn tulokset tukevat Kivipellon tulkintaa. Rakenteellisen sosiaalityön toteutuksessa painottuvalle tiedon tuotannon korosteiselle asemalle voi olla perusteltu syy. Esimerkiksi vuoden 2014 sosiaalihuoltolaki (1301/2014) korostaa systemaattista sosiaalityön asiakastyöhön perustuvaa tiedon tuottamista. Jatkossa on kuitenkin tärkeä pohtia, miten tuotettua tietoa hyödynnetään laaja-alaisesti ja suunnitelmallisesti kaikkien rakenteellisen sosiaalityön osa-alueiden toteuttamisessa ja kehittämisessä (ks. myös Närhi, Kannasoja, Kokkonen, Rantamäki & Ruonakangas 2021).

Johtavat sosiaalityöntekijät ovat inklusiotyöhön sisältyvää tietoisuustyötä lukuun ottamatta aktiivisempia rakenteellisen sosiaalityön toteuttajia kuin asiakastyössä toimivat sosiaalityöntekijät. Asiakastyötä tekevien ja johtavina sosiaalityöntekijöinä työskentelevien tehtävänkuvat ovat lähtökohtaisesti erilaisia. Näin ollen ei ole yllättävää, että johtavat sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä useammin ja enemmän kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Kuitenkaan johtavienkaan kohdalla rakenteellinen työorientaatio ei näyttäydä erityisen vahvana. Kokonaisuutena näyttää siltä, että rakenteellinen sosiaalityö toteutuu suomalaisessa sosiaalityössä kovin vaatimattomasti:

rakenteellista sosiaalityötä tehtiin pääasiassa vain silloin tällöin tai kohtuullisesti, harvoin tai vähän.

Rakenteellinen sosiaalityö on yksi sosiaalityön tärkeistä, mutta myös lakisääteisistä tehtävistä (ks. sosiaalihuoltolaki 1301/2014). On oletettavaa, että organisaatioissa on kehitettävää rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytännöissä ja että toiminnalta puuttuvat selkeät ja toimivat rakenteet. Paitsi lakisääteisyys, mutta myös erityisesti sosiaalityölle tärkeiden tavoitteidensa vuoksi rakenteellisen sosiaalityön tulee sisältyä jokaisen sosiaalityöntekijän tehtäväkuvaan, eikä se voi olla osa vain siitä kiinnostuneiden työtä. Rakenteiden ja toimintakäytäntöjen kehittämisessä voi olla hyvä tehdä yhteistyötä rakenteellisesta sosiaalityöstä kiinnostuneiden sosiaalityöntekijöiden kanssa: tutkimustulosten perusteella erityisen kiinnostuneita olivat ne työntekijät, joilla oli vain vähän aikaa valmistumisesta.

Rakenteellista sosiaalityötä tulisi tehdä ja tehdään myös suhteessa sosiaalityön profession. Jatkuva oman työn kriittinen tarkastelu ja toimintakäytäntöjen kehittäminen ovat olennainen osa sosiaalityötä: paremmilla ja toimivammilla palveluilla edistetään rakenteellisen sosiaalityön tavoitetta eli vahvistetaan kansalaisten hyvinvointia. Tavoitteen saavuttamiseksi on tärkeä tehdä oikeudenmukaisuustyötä pyrkien julkisessa keskustelussa herättämään huomiota sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustamalla heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luomalla kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä sekä sosiaalityöstä ja erilaisista epäkohdista. On huolestuttava tulos, että vain harvat sosiaalityöntekijät osallistuivat julkisuustyöhön. Mikäli sosiaalityössä pysyttäytyään hiljaa – ei avata sosiaalityön sisältöä, tavoitteita ja toimintatapoja – kansalaisten mielikuvat sosiaalityöstä köyhäinapuna ja sosiaalityöntekijöistä pelkästään lasten huostaanottoja tekevinä viranomaisina eivät tule muuttumaan. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vahvistaminen ja eriarvoisuuden vähentäminen edellyttävät yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin vaikuttamista – sen tulisi asiakastyön ohella olla olennainen osa jokaisen sosiaalityöntekijän tehtäväkuvaa.

Tutkimus on tuottanut uutta tietoa rakenteellisesta sosiaalityöstä käytäntönä. Aikaisemmin rakenteellista sosiaalityötä on tarkasteltu lähinnä teoreettisesti ja käsitteellisesti (mm. Pohjola 2011; 2014). Empiiristä tutkimustietoa aiheesta on edelleen vähän (ks. kuitenkin esim. Ruonakangas 2021; Poikselkä 2019; Simola 2018). Tutkiessamme rakenteellista sosiaalityötä määrällisin menetelmin, olemme purkaneet rakenteellisen sosiaalityön teoreettisia käsitteitä mitattavaan muotoon lähestyen niitä käytännön toimintana. Näin ollen kyselylomakkeen rakentaminen ja teoreettisten käsitteiden operationalisointi on jo itsessään tuottanut tietoa siitä, mitä rakenteellisen sosiaalityön käytäntö voi pitää sisällään. Jotta rakenteellinen sosiaalityö voi tulevaisuudessa saavuttaa nykyistä vahvemman aseman, jatkossa on tärkeä tutkia ja tuoda esiin monipuolisesti rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita sekä tutkia rakenteellista sosiaalityötä estäviä ja mahdollistavia tekijöitä. Kiinnostavaa on esimerkiksi se, miten sosiaalityöntekijöiden osaaminen, säästö- ja tehokkuuspaineet tai rakenteellisen sosiaalityön johtaminen ovat yhteydessä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen.

KIRJALLISUUS

Kivipelto, Minna (2021) Rakenteellisen sosiaalityön katsaus. Työpäperi 16/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Mullaly, Bob (2007) The new structural social work. 3rd edition. Toronto: Oxford University Press.

Närhi, Kati & Kannasoja, Sirpa & Kokkonen, Tuomo & Rantamäki, Niina & Ruonakangas, Santra (2021) Monitoimijainen rakenteellisen sosiaalityön toimintamalli tulevaisuuden sosiaali- ja terveyspalveluissa – tutkimushankkeen alustavia tuloksia. Rakenteellisen sosiaalityön työpaja, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 25.10.2021. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/research-groups/mora/moran-julkaisut/mora-hanke-esitys-thl-tyopaja-25102021.pdf> (luettu 25.10.2021)

Pohjola, Anneli (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Anneli Pohjola & Riitta Särkelä (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.

Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. EU: UNIpress, 16–36.

Poikselkä, Satu (2019) Sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni: Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Ruonakangas, Santra (2021) Rakenteellisen sosiaalityön toteutuminen, mahdollisuudet ja esteet. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Simola, Jenni (2018) Yhteiskunnallinen vaikuttamistyö kunnallisessa sosiaalityössä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Vuorijärvi, Petri & Raappana, Mervi & Kinnunen, Petri & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (2018) Sosiaalihuollon ammattihenkilöstö- ja tehtäväraakenneselvitys. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. <https://docplayer.fi/169870778-Sosiaalihuollon-ammattihenkilosto-ja-tehtavarakenneselvitys-2018.html> (luettu 30.9.2021)